

STARE MIASTO

Stare Miasto jest najstarszą częścią Łodzi. Powstało nad rzeką Łódką, ówczesnie zwaną Ostrogą. W 1423 r. król Władysław Jagiełło nadał tej osadzie prawa miejskie, czym rozpoczął niezwykłą historię miasta, które 400 lat później stało się stolicą polskiego przemysłu lekkiego. Burzliwa historia sprawiła, że nie zachowały się budynki pamiętające najstarsze dzieje tego miejsca. Pomimo tego warto odwiedzić Stare Miasto i zmierzyć się z trudną ale i ciekawą historią tego, nieco zapomnianego fragmentu Łodzi.

ŁÓDZKA INFORMACJA TURYSTYCZNA

PIOTRKOWSKA 28, 90-269 ŁÓDŹ

Godziny otwarcia:

październik - kwiecień

poniedziałek - piątek
9:00-18:00
sobota
10:00-18:00
niedziela
10:00-15:00

☎ it@lodz.travel

maj - wrzesień

poniedziałek - piątek
9:00-19:00
sobota - niedziela
10:00-18:00

☎ (+48) 42 208 81 81
☎ (+48) 722 005 314

ŁODZ.TRAVEL

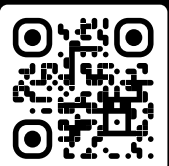

ŁODZ.TRAVEL

Wydawca:

Łódzka Organizacja Turystyczna
90-269 Łódź, Piotrkowska 28/2U
Polska

Opracowanie: Natalia Salamon
Foto: P. Augustyniak, arch. ŁOT, UMŁ

WWW.LODZ.TRAVEL

PLAC PIASTOWSKI

Niewielki plac wytyczony w 1902 roku pomiędzy ulicami: Lutomierską, Bazarową i Rybną. Pierwotnie funkcjonował jako przestrzeń targowa z halami ufundowanymi przez Giuseppe Tanfaniego, zięcia łódzkiego przemysłowca Juliusza Heinza. W czasie II wś plac znalazł się na obszarze getta i był miejscem publicznych egzekucji, co zostało upamiętnione tablicą. Targowisko zostało zlikwidowane w 1956 r., a w jego miejscu urządzono skwer. Ozdobą miejsca jest zabytkowa latarnia, pamiętająca czasy przedwojenne, odrestaurowana w 2015 r. na stulecie przyłączenia Bałut - największej wówczas wsi Europy (100 tys. mieszkańców) - do Łodzi.

8 DAWNY PLAC STRAŻACKI

Zachodnia 14

Obecnie niestniejący plac, który był niezwykle ważnym miejscem w historii łódzkiego getta. To na tym placu, na tle domu przy obecnej ul. Zachodniej 14 przemawiał Chaim Mordechaj Rumkowski we wrześniu 1942 roku, gdy wzywał mieszkańców getta, by oddali swoje dzieci dla ratowania innych. Wydarzenie to zapisane w historii jako "Wielka Szpera" było jednym z najbardziej tragicznych momentów podczas okupacji, jakie miały miejsce w Łodzi.

STARY CMENTARZ ŻYDOWSKI

W 1811 r. w kwartale ulic Bazarową, Rybną, Krótką i Wesolą powstała pierwsza łódzka nekropolia dla starozakonnych. Po II wojnie światowej cmentarz został całkowicie zlikwidowany. Do czasów obecnych zachował się fragment muru cmentarnego i obelisk upamiętniający to miejsce. Teren, niedługo służący pochówkom, zabudowano w latach 50-tych XX w. blokami mieszkalnymi.

11 KRZYŻ GRANICZNY

Zgierska 17

Przy ul. Zgierskiej 17 znajduje się okazała kamienica z umieszczonym w niszy budynku krzyżem. Jest on pamiątką po granicy, która kiedyś oddzielała dawną wieś Bałuty od miasta Łodzi.

10 RYNEK BAŁUCKI

Rynek Bałucki jest najpopularniejszym i najbardziej znanym targowiskiem miejskim w Łodzi. Powstał około 1850 roku jako centrum osady Bałuty Nowe, w którym zbiegały się trakty zgierski i łagiewnicki oraz szosa Aleksandrowska. W latach 1940-1944 podczas okupacji niemieckiej znajdował się w getcie, nosił nazwę Bałuter Ring, a wokół niego funkcjonowały urzędy niemieckie i żydowskie.

Obecnie na rynku działa hala targowa, gdzie można znaleźć zróżnicowaną ofertę artykułów spożywczych oraz przemysłowych.

12

ROTE HAUS

Kościelna 8/10

Czerwony Domek (Rote Haus) - tak określano komisariat policji kryminalnej (tzw. kripa) na terenie getta, mieszczący się w budynku parafialnym na tyłach kościoła pw. Wniebowzięcia NMP przy ul. Kościelnej 8/10. Przez mieszkańców getta nazywany był właśnie „czerwonym domkiem” zarówno ze względu na kolor cegły, ale również z uwagi na fakt, że było to miejsce krwawych represji i kaźni. Obiekt stał się w getcie synonimem katowni, wejście tam było niemal równoznaczne ze śmiercią lub kalectwem.

13 JATKI JOJNE PILCERA

Wojska Polskiego 2

Jednym z najbardziej charakterystycznych obiektów Starego Miasta jest budynek jatek kupca Jojne Pilcera z końca XIX wieku. Znajdowały się tam głównie sklepiki z mięsem a na położonym na jego zapleczu placu sprzedawano produkty rolne. W czasach istnienia getta jatki były głównym miejscem handlu.

LITZMANNSTADT GHETTO

Historia Starego Miasta w Łodzi nierozdzielnie wiąże się z historią Żydów oraz n tragicznym momentem w dziejach tej społeczności - II wojną światową. Bałuty oraz Stare Miasto, jako najbardziej zniszczone dzielnice, zamieszkane w większości przez starozakonnych, zostały 8 lutego 1940 odizolowane od pozostałej części miasta i przekształcone w getto. W pierwszej kolejności zamknięto w nim Żydów pozostających w tym czasie na obszarze miasta - około 140 tys. osób. Niedługo później przybyły transporty przesiedlonych z Austrii, Czech, Luksemburga czy III Rzeszy.

Początkowo życie w getcie w pewien sposób odtwarzało formy i instytucje przedwojenne. Z inicjatywy i z dużym poparciem Haima Rumkowskiego - przewodniczącego administracji żydowskiej i przełożonego Starszeństwa Żydów zorganizowano naukę dla dzieci i młodzieży, funkcjonowały szpitale, obiekty kulturalne i stołówki. Działała poczta a do obiegu wprowadzona była specjalna waluta getta.

Wszystko zmieniło się w dniach 5-12 września 1942 kiedy zarządzone "Wielką Szperę" - najtragiczniejsze wydarzenie w historii getta Litzmannstadt (nazwa nadana Łodzi przez okupanta). W tych dniach wysiedlono z niego dzieci do lat 10, starców powyżej 65 roku życia oraz chorych jako osoby nienadające się do pracy. Do obozów zagłady wywieziono 15 681 ludzi, a 600 zabito na miejscu. Po tym wydarzeniu getto zmieniło się w wielki obóz pracy, a 70 tysięcy ocalałych Żydów przymusowo zatrudniono w tzw. resortach.

Likwidacja getta Litzmannstadt rozpoczęła się 23 czerwca 1944 roku. Pierwotnie Żydów transportowano do obozu zagłady w Chełmnie nad Nerem a później do Auschwitz-Birkenau. Od 23 czerwca do 29 sierpnia wywieziono ponad 70 tys. osób. Ostatni transport odjechał 29 sierpnia 1944 roku.

Litzmannstadt Ghetto - kładka nad ul. Zgierską (pocz. XX w.)

ISBN: 978-83-9679965-0-9

WWW.LODZ.TRAVEL

STARE MIASTO

PL

foto. P. Augustyniak

1

PLAC KOŚCIELNY

Nazywany niegdyś Górkami Kościelnymi lub Plebańskimi stanowił najważniejszą część rolniczej Łodzi. Pierwsze wzmianki o jego istnieniu pochodzą z początków XIV wieku, a drewniany kościół istniał tam już w II połowie XIV stulecia. Na miejscu modrzewiowej świątyni z 1768 roku (przeniesionej na Ogrodową 22) znajduje się murowana budowla pod wezwaniem Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny, wzniesiona w latach 1889-1897 w stylu wiślano-bałtyckim (odmiana neogotyku). Wnętrze kościoła urządzone zostało w stylu neogotyckim, a ołtarz wzorowany jest na dziele Wita Stwosza.

Na terenie przykościelnym, będącym dawnym cmentarzem, zachował się nagrobek Macieja Wyszyńskiego z 1822 roku. Jest to najstarszy łódzki kamienny pomnik nagrobny.

Obok świątyni, przy Placu Kościelnym pod nr. 1/3 i 5 zachowały się jedne z najstarszych kamienic w obrębie placu. Wybudowano je w XIX w.

2

RYNEK STAREGO MIASTA

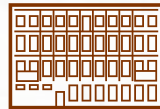
Stary Rynek i jego najbliższa okolica to dawne serce Łodzi. Pierwotnie otaczała go drewniana zabudowa miejska zastąpiona na początku XIX wieku murowanymi kamienicami zamieszkałymi niemal wyłącznie przez ludność żydowską, zajmującą się handlem i drobnym rzemiosłem. Tuż obok Rynku wzniesiono synagogę Alte Szil - monumentalną bożnicę wybudowaną w stylu mauretańskim, która została zniszczona przez niemieckich okupantów w listopadzie 1939 roku.

W międzywojniu zrezygnowano z dotychczasowej funkcji targowej i nadano Staremu Rynekowi charakter spacerowy. Podczas II wojny światowej Rynek stanowił część getta łódzkiego a po jego likwidacji budynki okalające plac zostały częściowo rozebrane. Po 1945 r. wzniesiono nową zabudowę w formie uproszczonego historyzmu socrealistycznego, co zatarło pierwotny wygląd tego miejsca. Niedawno Stary Rynek przebudowano, wzbogacając przestrzeń o drzewa, fontannę i nową nawierzchnię placu.

Jedyną zachowaną przy rynku kamienicą z XIX w. jest położona na rogu ulic Bojowników Getta Warszawskiego i Kościelnej.

foto. P. Augustyniak

3

KAMIENICA PRZY UL. JAKUBA

Jakuba 10

Niepozorna, szara kamienica jest dobrym przykładem zmian, które dotknęły łódzkie Stare Miasto. Ulica Jakuba, przy której jest położona, niegdyś była ważną drogą, wzdłuż której stało kilkadziesiąt budynków. Dziś została zdegradowana do uliczki dojazdowej do jednego z współczesnych bloków mieszkalnych. Jedyną pamiątką po przebiegu tej drogi jest położona pod numerem 10 kamienica Fiszela Krella, która podczas II wojny światowej była m.in. punktem zbornym ludzi wsiedlanych do getta, następnie siedzibą przesiedleńców z Wiednia i Pragi - Kolektiw Wiedeń II i Praga IV, a po 1943 roku resortem krawieckim i Centralną Składnicą Surowców.

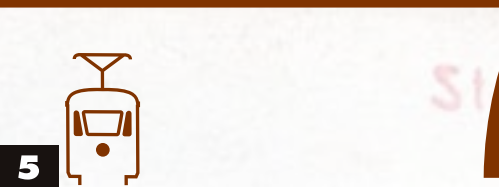
4

PARK STAROMIEJSKI

Park Staromiejski, inaczej zwany Parkiem Śledzia, usytuowany jest w najstarszej części miasta w dolinie rzeki Łódki. Przed II wojną światową znajdowały się tam kamienice i targowisko, gdzie sprzedawano m.in. solone śledzie.

Park nie ma historycznego założenia, a jego początki sięgają lat 50-tych XX w. Niedaleko miejsca, gdzie stała przed wojną synagoga Alte Szil, postawiono pomnik Dekalogu z wizerunkiem Mojżesza, od strony ul. Ogrodowej - pomnik Aleksandra Kamińskiego, pedagoga, harcmistrza i autora książki „Kamienie na szaniec”, a przy ulicy Zgierskiej - zegar słoneczny z ceramicznych płytek. Ciekawostką jest "Oko śledzia" - ażurowy właz kanalizacyjny, przez który można zobaczyć rzekę Łódkę. Pamiątką po kamienicach, stojących niegdyś na tym obszarze, są ceglane murki i symboliczne bramy nawiązujące do pasażu targowego Eliasza Karo.

Topole, klony srebrzyste, dęby czerwone, lipy, drobnolistnej, brzozy brodawkowate, kasztanowce, klony zwyczajne, a także leszczyny tureckie - to drzewa, które dominują na tym obszarze. W parku nie brakuje także róż, forsycji oraz fontann i ławeczek czekających na gości.

5

KRAŃCÓWKA TRAMWAJOWA

Północna 12

W gwarze łódzkiej słowo "krańcówka" określa pętlę tramwajową lub autobusową. Położona na terenie Parku Staromiejskiego krańcówka, będąca oficjalnie Dworcem Tramwajów Podmiejskich, została wzniesiona w latach 50-tych XX wieku i służyła pasażerom wyjeżdżającym tramwajem poza granice Łodzi. Budynek zbudowano w stylu polskiego modernizmu międzywojennego. Jednym z współautorów projektu jest Roman Mann - autor scenografi do filmu "Krzyżacy". Budynek ma formę nakrytego wspólnym dachem zespołu przeszklonych pawilonów (w tym okrągłych kiosków). W pomieszczeniach, oprócz poczekalni mieściły się też kiosk i bar.

Obecnie Dworzec jest siedzibą łódzkiej Okręgowej Izby Architektów.

6

SOCREALISTYCZNE SGRAFFITO

Podrzeczna 2/4, 6

Stare Miasto po II wojnie światowej diametralnie zmieniło swoje oblicze. DDziewiętnastowieczne kamienice, zniszczone i wyeksploatowane podczas okupacji zastąpiono nowymi blokami wybudowanymi w modnym ówczesnie stylu klasycyzmu socjalistycznego. Niezwykle ciekawą realizację wzniesiono przy ul. Podrzecznej 2/4 i Podrzecznej 6, gdzie motywem dekoracyjnym jest sgraffito, przedstawiające przedstawicieli ludu pracującego miast i wsi. Sgraffito to jedna z technik dekoracyjnych, polegająca na pokryciu muru kilkoma (najczęściej dwiema) warstwami barwnego tynku i na częściowym zeskrobywaniu wilgotnych warstw górnych za pomocą ostrych narzędzi, w ten sposób w wydrapywanych partiach odsłania się kolor warstwy dolnej i powstaje dwu- lub kilkubarwna kompozycja. Na wspomnianych budynkach można zobaczyć przedstawicieli wielu zawodów: rolników, ludowych grajków, rzemieślników, górnika, hutnika, chemiczkę i dzielną socjalistyczną traktorystkę.

Miasto Łódzia (pocz. XIX w.)

Stary Rynek i synagoga Alte Szil (pocz. XX w.)

Stare Miasto (lata 20-te XX w.)

INNE CIEKAWY OBIEKTY

14 ŁAGIEWNICKA 34/36

SZPITAL IM. HELENY WOLF

Monumentalny gmach dawnego szpitala, wzniesiony w 1930 roku, zaprojektowany w stylu modernizmu przez Henryka Hirszenberga. Budynek zdobi charakterystyczny napis "KASA CHORYCH M. ŁODZI". Od lat 80-tych XX w. obiekt często zmienia właścicieli i jest w złej kondycji.

FRANCISZKAŃSKA 1/5 15

PAŁAC ALFREDA BIEDERMANN

Wolnostojący pałac wzniesiony dla Alfreda Biedermanna z dala od zabudowań fabrycznych. Obiekt ma zwartą bryłę o cechach modernistycznych, nakryty jest dachem mansardowym. Pałac otacza ogród ze starym drzewostanem.

16 PÓŁNOCNA 35

BROWAR KAROLA ANSTADTA

W latach 1866-1867 Karol Anstadt wybudował na wschód od najstarszej części Łodzi nad rzeką Łódką duży i nowoczesny browar, który w krótkim czasie stał się wiodącym przedsiębiorstwem branży piwowarskiej. Jest to jeden z niewielu zakładów, który nieprzerwanie kontynuuje swoją działalność od XIX w.

POMORSKA 18 17

GMINA WYZNANIOWA ŻYDOWSKA

Pałac przy ulicy Pomorskiej wybudowano w poł. XIX w. dla właściciela wytwórni ceraty, Karola Gebharda. W 1934 r. zakupiła go łódzka Gmina Wyznaniowa na swoją siedzibę. Podczas II wojny światowej budynek zajmowali niemieccy żołnierze, a po 1945 r. pałacyk użytkował Uniwersytet Łódzki. W 1997 r. został zwrócony Gminie Żydowskiej. Na pierwszym piętrze oficyny znajduje się synagoga, składająca się z sali modlitewnej, biblioteki i przedsionka. Odbývają się w niej modlitwy oraz wykłady na temat judaizmu, historii i tradycji.

18

PLAC WOLNOŚCI

Pierwotnie Rynek Nowego Miasta wytyczony w 1823 r. jako serce nowopowstałej osady przemysłowej. Plac Wolności przez lata spełniał funkcję targową, komunikacyjną oraz reprezentacyjną. Jest najważniejszym i najbardziej charakterystycznym placem Łodzi.

OGRODOWA 22 19

KOŚCIÓŁ PW. ŚW. JÓZEFA

Kościół pw. św. Józefa (pierwotnie pw. Wniebowstąpienia NMP) pamięta czasy Łodzi rolniczej. Został wzniesiony w latach 1765-1768 na tzw. Górkach Plebańskich (dzisiejszy Plac Kościelny). W 1888 roku postanowiono w jego miejscu wybudować zdecydowanie większą świątynię murowaną, a dotychczasową przeniesiono na dawny cmentarz, tuż obok domów robotniczych I. Poznańskiego.

20 DREWNOWSKA 58

FABRYKA I. POZNAŃSKIEGO - MANUFAKTURA

Kompleks fabryczny Izraela Poznańskiego, największego żydowskiego przemysłowca łódzkiego, w 2006 roku przekształcono w centrum handlowo-kulturalno-rozrywkowe - Manufaktura. Dzięki modelowo przeprowadzonej rewitalizacji, dawne zakłady przemysłowe stały się ulubionym miejscem łodzi i jedną z najciekawszych atrakcji miasta.

OGRODOWA 15 21

PAŁAC RODZINY POZNAŃSKICH

Pałac rodziny Poznańskich to jeden z symboli i ikon Łodzi. Wzniesiony przez fabrykanta Izraela Poznańskiego na przełomie XIX i XX wieku zachwyca bogactwem detali architektonicznych i przepychem wnętrza. Pałac jest domem dla jednego z najciekawszych łódzkich muzeów - Muzeum Miasta Łodzi.